

Emil Gallo

Maryja w tajemnicy Chrystusa w maryjnych pieśniach słowackich

Salvatoris Mater 9/1/2, 229-243

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Analiza tekstów pieśni maryjnych pokazała, że najwięcej miejsca, w których jest mowa o Osobach Trójcy Świętej, poświęconych jest Drugiej Osobie Boskiej – Jezusowi Chrystusowi. Bezpośrednio o Nim jest wzmianka w około 160 miejscach w badanych pieśniach. Znaczna ich część ukazuje macierzyńską relację Maryi do Jezusa Chrystusa oraz synowską relację Syna Bożego do swojej Matki. Nie mniej ważne są teksty, które traktują o roli Jezusa Chrystusa w całości historii zbawienia. One pośrednio rzucają światło na miejsce Maryi w dziele zbawienia. Tym samym dookreślają ideowy obraz Matki naszego Pana.

W niniejszym artykule postaramy się ukazać teologiczną ikonę Maryi, w oparciu o te teksty, które przedstawiają obustronną relację Maryi i Jezusa Chrystusa. Aby tego dokonać w sposób wnikliwy na początku zostanie przedstawiony ideowy obraz Jezusa Chrystusa oraz Jego relacja wobec Matki. W drugiej części zostanie ukazana postać Maryi w oparciu o wzajemną relację Maryi do Drugiej Osoby Boskiej. Następnie zostanie podjęta próba oceny teologicznej ikony Maryi „namalowanej” za pomocą wyżej wspomnianych badań w świetle chrystologicznej i ekumenicznej zasady odnowy kultu maryjnego adhortacji *Marialis cultus* Pawła VI.

Emil Gallo MIC

Maryja w tajemnicy Chrystusa w maryjnych pieśniach słowackich

SALVATORIS MATER
9(2007) nr 1-2, 229-243

1. Merytoryczny przegląd treści dotyczących relacji Maryja a Jezus Chrystus

Spośród Osób Trójcy Przenajświętszej pieśni maryjne najczęściej uwagi poświęcają Drugiej Osobie Boskiej – Jezusowi Chrystusowi. Jego Boską naturę autorzy pieśni podkreślają głównie poprzez użycie tytułów *Syn Boží* (Syn Boży)¹ *najvyššieho Boha Syn* (Syn Boga Najwyższego)², *Syn jeho* (Syn Jego)³, *Boh Syn* (Bóg Syn)⁴ oraz rzadziej spotykane tytuły *Pán neba a zeme* (Pan nieba i ziemi)⁵, *Pán*

¹ Por. *Jednotný katolícky spevník (Uzgodniony Śpiewnik Katolicki)*, Trnava 1996, nr 408 b, e/3 (dalej: JKS).

² TAMŻE, nr 330/7.

³ TAMŻE, nr 328/4.

⁴ TAMŻE, nr 387/3.

⁵ TAMŻE, nr 380/8.

z *vyšosti* (Pan z wysokości)⁶ - autorzy pieśni, mówiąc o Panu, w większości wypadków myślą o Jezusie Chrystusie (bardzo rzadko nazywają tym imieniem Boga w Trójcy Świętej) *Slovo Božie* (Słowo Boże)⁷, *Svetlo večné* (Światło Wieczne)⁸, z różnymi przymiotami. Chrystus nazywany jest także: *Boh* (Bóg)⁹, czy *Stvoritel'* (Stworzyciel)¹⁰ itp. Te wszystkie tytuły występują w 35 utworach. Człowieczeństwo Chrystusa jest akcentowane poprzez tytuły, takie jak: *Tvoj Syn* (Syn Twój)¹¹, fakt, że chodzi o Syna Maryi wynika w tekstach z kontekstu, dalej imię *Ježiš* (Jezus)¹² oraz w większości już tylko pojedynczo spotykane tytuły: *Dieťa* (Dziecię)¹³, *plod tvoj* (Owoc Twój)¹⁴, *Synáček milý* (Synek miły)¹⁵ itp. Tytuły te razem wzięte pojawiają się w prawie 40 pieśniach.

Syntezę wspomnianych wyżej rzeczywistości Bóstwa i człowieczeństwa Chrystusa w badanych tekstach znaleziono w dwóch utworach, które pokazują jedność dwóch natur w Osobie Chrystusa. W jednym z nich autor określa Chrystusa jako *Boha Syna človeka* (Boga Syna Człowieka)¹⁶. Stwierdzenie w innej pieśni: *Chociaž był Syn Tivój [Maryi] Synem Božym*¹⁷ także akcentuje tożsamość Syna Maryi z Synem Bożym i tym samym jedność dwóch natur w jednej Osobie.

Autorzy pieśni widzą Chrystusa również jako Bożego „Mesjasza”¹⁸, który jest „Odkupicielem”¹⁹ i „Zbawicielem”²⁰, „Księciem Pokoju”²¹, „Pogromcą diabła”²² itp., czyli wypełniającym swoją zbawczą misję. Takie tytuły Chrystusa znaleziono w prawie 30 utworach. Autorzy często nawiązują do zbawczej misji Jezusa. Postrzegają Go jako Tego, który zstąpił z nieba²³, przywdział na siebie ciało²⁴, narodził się w ubóstwie²⁵

⁶ Por. TAMŽE, nr 387/1.

⁷ Por. TAMŽE, nr 337/3.

⁸ TAMŽE, 341/2.

⁹ Por. TAMŽE, nr 339/2.

¹⁰ Por. TAMŽE, nr 342/5.

¹¹ TAMŽE, nr 408 b, e/4.

¹² TAMŽE, nr 339/2.

¹³ TAMŽE, nr 359/1.

¹⁴ Por. TAMŽE, nr 381/4.

¹⁵ Por. TAMŽE, nr 367/2.

¹⁶ TAMŽE, nr 409 a/1. Ten tytuł występuje i w pozostałych wersjach pieśni nr 409, czyli w pieśniach nr 409 b i 409 c.

¹⁷ TAMŽE, nr 408 b, e/3.

¹⁸ Por. TAMŽE, nr 359/1.

¹⁹ Por. TAMŽE, nr 339/2.

²⁰ Por. TAMŽE, nr 346/3.

²¹ Por. TAMŽE, nr 374/1.

²² Por. TAMŽE, nr 408 c, f/1.

²³ Por. TAMŽE, nr 359/3.

²⁴ Por. TAMŽE, nr 387/3.

²⁵ Por. TAMŽE, nr 409 a/4.

i jaśniej w ciemnościach²⁶. Prawdy wiary związane z tajemnicą wcielenia są stosunkowo często przywoływane; można je napotkać w 10 pieśniach. Pewien niedosyt można odczuwać w kwestii przedstawiania Chrystusa jako działającego z mocą, panującego nad prawami natury²⁷ oraz nauczającego lub wykładającego Pisma²⁸. Takie treści poruszają autorzy w zaledwie 5 utworach. Twórcy pieśni maryjnych chętnie poruszają kwestię dokonania dzieła odkupienia przez Chrystusa. Widzą Chrystusa jako Tego, który wypełnia swoje posłannictwo²⁹ poprzez uniżenie się³⁰, wydanie się na tortury³¹, aż po śmierć na krzyżu³². Mękę przyjmuje z rąk Ojca³³, aby zgladził ludzkie winy³⁴ i tym samym wybawił³⁵ i odkupił swoich wiernych³⁶ z niewoli grzechu i wiecznej śmierci³⁷. Chrystus zwycięża śmierć i piekło³⁸ i w ten sposób otwiera ludziom utracony raj³⁹. Nie zapominają o Jego zmartwychwstaniu⁴⁰, wniebowstąpieniu⁴¹, o zesłaniu przez Niego Ducha Świętego⁴² oraz obdarzeniu człowieka niezbędnymi łaskami⁴³. Chrystus ich również chroni⁴⁴, umacnia w wierze⁴⁵ i prowadzi do nieba⁴⁶. W poszczególnych pieśniach, które traktują o zbawczym dziele Syna Bożego – od Jego przedwiecznego istnienia poprzez wcielenie, dokonanie dzieła odkupienia aż po Jego uwielbienie – autorzy pieśni zazwyczaj nie poruszają wszystkich wymiarów tego dzieła. Istnieją jednak wyjątki, teksty, w których są w sposób skondensowany przypomniane wszystkie istotne elementy misji Chrystusa. Taki tekst można znaleźć np. w jednej z pieśni, której reprezentatywność zachęca do tego, aby był przytoczony w całości również w oryginale: *Ó, preblažená chviľa, keď dávno žiadaný Boh Syn vzal telo ľudské a svetú bol daný;*

²⁶ Por. TAMŻE, nr 378/5.

²⁷ Por. TAMŻE, nr 404/9.

²⁸ Por. TAMŻE, nr 409 a/5.

²⁹ Por. TAMŻE, nr 401/5.

³⁰ Por. TAMŻE, nr 359/3.

³¹ Por. TAMŻE, nr 395/2.

³² Por. TAMŻE, nr 383/3.

³³ Por. TAMŻE, nr 409 b/2.

³⁴ Por. TAMŻE, nr 347/7.

³⁵ Por. TAMŻE, nr 386/3.

³⁶ Por. TAMŻE, nr 359/3.

³⁷ Por. TAMŻE, nr 387/3.

³⁸ Por. TAMŻE, nr 380/8.

³⁹ Por. TAMŻE, nr 359/1.

⁴⁰ Por. TAMŻE, nr 385/1.

⁴¹ Por. TAMŻE, nr 409 c/3.

⁴² Por. TAMŻE, nr 408 c, f/2.

⁴³ Por. TAMŻE, nr 342/4.

⁴⁴ Por. TAMŻE, nr 380/8.

⁴⁵ Por. TAMŻE, nr 394/6.

⁴⁶ Por. TAMŻE, nr 352/2.

tak chcel on pre nás trpieť, smrť hroznú podstúpiť, by od večnej smrti zlych mohol vykúpiť (O, przebłogosławiona chwila, skoro od dawna żądany Bóg Syn wziął ludzkie ciało i dany był światu; tak On chciał dla nas cierpieć, przejść straszną śmierć, by od śmierci wiecznej zlych mógł odkupić)⁴⁷. Wszystkich utworów, które w jakimś stopniu traktują o zbawczym dziele Chrystusa, jest ponad pięćdziesiąt.

Najczęściej spotykaną grupą przymiotów Jezusa, oprócz raczej pojedynczo spotykanych takich jak: „mocny, promieniujący”⁴⁸, „piękny”⁴⁹, „drogi”⁵⁰, „nasz”⁵¹ itp., jest grupa przymiotów pokazująca Jego „miłość”⁵². Takie przymioty występują w około 10 pieśniach. Nie znaleziono utworów, w których by autorzy pokazywali Chrystusa jako surowego, srogiego lub karzącego sędziego.

Niejednokrotnie autorzy zauważają relację Chrystusa do Maryi. O przedwiecznym istnieniu Chrystusa świadczy fakt, że chciał mieć Maryję za swoją Matkę⁵³ i wybrał Ją sobie na Matkę⁵⁴. Związek tajemnicy wcielenia Syna Bożego z osobą Maryi podkreślają wzmianki o tym, że Chrystus był pod sercem Maryi⁵⁵ i urodził się przez Maryję⁵⁶. Również zaznał opieki Maryi⁵⁷, szanuje Ją⁵⁸ i nazywa Matką⁵⁹. Wreszcie na kartach tekstów pieśni maryjnych – w 5 utworach – mają miejsce i treści traktujące o wyniesieniu Maryi⁶⁰. Jest Ona także nominowana przez Zbawiciela wiszącego na krzyżu na Matkę dla całego świata chrześcijańskiego⁶¹. W innym utworze jest uczyniona przez Syna Królową dla nas⁶². Te ostatnie teksty występują pojedynczo.

Maryja jako Matka Pana jest stosunkowo często postrzegana przez poetów. W 5 utworach autorzy pieśni postrzegają Maryję jako Tę, która pocznie Chrystusa⁶³. Po poczęciu Maryja nosi swego Syna⁶⁴.

⁴⁷ TAMŻE, nr 387/3.

⁴⁸ Por. TAMŻE, nr 385/5.

⁴⁹ Por. TAMŻE, nr 359/2.

⁵⁰ Por. TAMŻE, nr 366/1.

⁵¹ Por. TAMŻE, nr 368/5.

⁵² Por. TAMŻE, nr 361/3.

⁵³ Por. TAMŻE, nr 356/3.

⁵⁴ Por. TAMŻE, nr 380/5.

⁵⁵ Por. TAMŻE, nr 353/3.

⁵⁶ Por. TAMŻE, nr 392/1.

⁵⁷ Por. TAMŻE, nr 358/6.

⁵⁸ Por. TAMŻE, nr 354/1.

⁵⁹ Por. TAMŻE, nr 374/2.

⁶⁰ Por. TAMŻE, nr 404/11.

⁶¹ Por. TAMŻE, nr 415/3,4.

⁶² Por. TAMŻE, nr 415/2.

⁶³ Por. TAMŻE, nr 359/1.

⁶⁴ Por. TAMŻE, nr 341/2.

Kwestię tę poruszają autorzy w 4 utworach. Twórcy pieśni stosunkowo często – w około 10 pieśniach – informują słuchacza o tym, że Maryja porodzi Zbawiciela. W niektórych wypadkach podkreślają także dziewiczy charakter porodu. W jednym z utworów autor mówi: *Ó, Mária Panna [...], ktorá z panenského života čistého Pána nám porodila* (O, Dziewico Maryjo [...], która z dziewiczego żywota czystego Pana nam porodziłaś)⁶⁵. Maryja jest również gwarantem człowieczeństwa Chrystusa⁶⁶. Teksty, które pokazują Maryję jako Matkę Pana, są raczej zawsze parafrazą tekstów biblijnych. Bardzo często występują – w około 60 utworach – tytuły Maryjne takie jak: *Matka Ježiša* (Matka Jezusa), *Matka Krista Pána* (Matka Chrystusa Pana), *Matka Spasiteľa* (Matka Zbawiciela), *Matka Syna Božieho* (Matka Syna Bożego), *Matka Slova Božieho* (Matka Słowa Bożego), *Matka Stvoriteľa* (Matka Stworzyciela), *Matka Božia* (Matka Boża), *Božia Rodička* (Bogurodzica) itp. Tytuły te także eksponują Maryję jako Matkę Pana i Bogurodzicę.

Po narodzeniu Jezusa Jego Matka dalej Mu służy⁶⁷, czyli wychowuje⁶⁸ i chroni⁶⁹, darząc Go swoją matczyną miłością⁷⁰. Towarzyszy Mu w Jego drodze życiowej od ofiarowania⁷¹ przez odnalezienie⁷² w świątyni, bolejące współczucie z Nim⁷³ podczas Jego męki, aż po radość ze zmartwychwstania Jej Syna⁷⁴ i radość przeżywaną z Nim w niebie⁷⁵. Prawie 20 pieśni podejmuje kwestię Maryjnego towarzyszenia Jezusowi po urodzeniu. Istnieją tylko 3 utwory, w których znaleziono tytuły maryjne, pośrednio związane z powyższym tematem. Są to tytuły *Služobnica Pánova* (Służebnica Pańska), *Matka ľútosti* (Matka żalości), *Matička Sedembolestná* (Matuchna Siedmiobolesna).

Obraz Maryi jako Potężnej Królowej – Matki ludzi - która jest ich pośredniczką do Chrystusa niezawodnie ich prowadzącą do Niego, często występuje w tekstach pieśni. Pośrednictwo Maryi w pieśniach ma charakter dwukierunkowy. Dostrzeżono więc pośrednictwo zstępujące i wstępujące⁷⁶. Znalaziono 10 pieśni, które ukazują Maryję jako pełniącą

⁶⁵ TAMŻE, nr 334/4.

⁶⁶ Por. TAMŻE, nr 404/4.

⁶⁷ Por. TAMŻE, nr 409 a/4.

⁶⁸ Por. TAMŻE, nr 359/5.

⁶⁹ Por. TAMŻE, nr 360/1.

⁷⁰ Por. TAMŻE, nr 408 b, e/5.

⁷¹ Por. TAMŻE, nr 358/4.

⁷² Por. TAMŻE, nr 408 a, d/5.

⁷³ Por. TAMŻE, nr 395/1.

⁷⁴ Por. TAMŻE, nr 385/2.

⁷⁵ Por. TAMŻE, nr 338/6.

⁷⁶ Zob. S. C. NAPIÓRKOWSKI, *Matka naszego Pana*, Tarnów 1992, 168.

funkcję Pośredniczki w linii zstępującej, w sensie przekazywania wiernym łaski. Świadczy o tym choćby tekst: *poprzez Maryję mamy nadzieję otrzymać wszystkie łaski*⁷⁷ lub tekst: *poprzez Ciebie [Maryjo] przyjdź do nas umocnienie od Pana*⁷⁸. Najczęściej jednak napotymano teksty, które ukazują Maryję jako orędowniczkę wiernych u swojego Syna. Autorzy pieśni najczęściej przedstawiają rolę Maryi jako Pośredniczki w formie prośby wiernych, skierowanej do Maryi o wstawiennictwo do Chrystusa. Chodzi zatem o pośrednictwo wstępujące. Słowa jednej z pieśni idealnie to pokazują: *Matka premilá! Ráč za nás vždy orodovať u svojho Syna* (Najmilsza Matko! Zechciej się zawsze wstawiać za nami do swojego Syna)⁷⁹. Taką rolę Maryi potwierdzają także tytuły: *Orodovnička* (Orędowniczka), *Pomocníca* (Pomocniczka), *Prímluvníca* (Wstawienniczka). Pośrednictwo w linii wstępującej autorzy poruszają w prawie 60 pieśniach.

Nieliczne wyjątki stanowią teksty, które jednocześnie ukazują Maryję jako Pośredniczkę, a Jezusa jako Pośrednika. Chyba w najbardziej reprezentatywnym takim tekście w jednej zwrotce znaleziono: *Pannu svätú prosíme [...], aby pre nás u Syna, milosť vyprosila* (Dziewicę Świętą błagamy [...], by dla nas u Syna, uprosiła łaskę), a z kolei w innej zwrotce: *Ó, Ježišu, prejasné – Svetlo sveta krásne, osvecuj nám vždy cestu k nebeskému mestu. Udržuj nás v milosti, by sme žili v čnosti, vyhli pekla temnosti, došli do radosti* (O, Jezu, jaśniejąca – Światłość świata piękna, do niebiańskiego miasta nam zawsze drogi oświecaj. Podtrzymuj nas w łasce, byśmy żyli w cnocie, ominęli ciemność piekła, dotarli do radości).

Maryja jest przez poetów postrzegana także jako Ta, która światu „zwiastuje”⁸⁰ nadejście Jezusa. Taką rolę Maryi potwierdzają tytuły *Dennica* (archaiczne określenie jutrzeńki), *Hviezda ranná* (Gwiazda Zaranna), *Zornička* (Jutrzeńka) itp. Odnotowano je w powyżej 30 utworach. Oprócz jednego przypadku nie znaleziono jednak tekstów, w których byłaby wprost mowa o Maryi jako Tej, która człowiekowi wskazują drogę do Chrystusa lub go do Niego prowadzi.

Autorzy w tekstach pokazują Maryję tylko jako Przewodniczkę do nieba. Tak samo we wspomnianej pieśni chodzi o to, aby Maryja doprowadziła wiernych „tam gdzie zasiada na tronie Syn” (*veď nás ta, kde Syn tróni*)⁸¹, a więc do nieba.

W roli Obrończyni jako Matka chroniąca swoje dzieci Maryja często występuje w pieśniach. W 5 utworach raczej nie sposób ustalić, od czego

⁷⁷ JKS nr 366/3.

⁷⁸ TAMŹE, nr 355/7.

⁷⁹ TAMŹE, nr 372/4.

⁸⁰ TAMŹE, nr 373/2.

⁸¹ TAMŹE, nr 332/2.

lub od kogo powinna Maryja ludzi chronić. Chodzi tylko o ogólne wescchnienie człowieka. W jednej pieśni czytamy: *Tys naszą wierną Matką [...] pod obronę [swoją nas] przyjmuj*⁸². W większości pieśni – jest ich prawie 30 – podejmujących ten temat jest dokładnie wymienione, przed czym lub przed kim Maryja powinna człowieka chronić. Chodzi głównie o obronę przed złem⁸³, szatanem⁸⁴, grzechem⁸⁵, niewiernością⁸⁶ itp. W niektórych pieśniach – ze wspomnianych 30 – jest wskazane źródło mocy, którą Maryja chroni swoich czcicieli. Raz to jest Krew Chrystusa⁸⁷, innym razem moc Maryi⁸⁸. Tytuły, a mianowicie: *Ochrana* (Ochrona), *Obrana* (Obrona), *Útočisko* (Ucieczka), *Štít* (Tarcza), które występują w około 20 pieśniach, potwierdzają taką rolę Maryi.

Matka Boża również „rządzi i chwalebnie króluje”⁸⁹. Źródłem zaś takiej godności Maryi jest zapewne fakt, że porodziła Chrystusa⁹⁰. Dlatego też Maryja obficie działa jako Matka Zbawiciela. Do sporadycznych Jej zadań należy podnoszenie ludzkości do łaski⁹¹, gojenie dusz⁹², odwracanie wad i otwieranie raj⁹³. Do zadań Maryi należą również: pokonanie złości wroga⁹⁴, zmiłowanie się nad wiernymi⁹⁵, wybawienie ich⁹⁶. Niektóre z tych zadań obrazuje tekst: *zbavit ma ráč všetkých neprávostí a dušu očist z hriechu, zlostí* (zechciej mnie wyzwolić od wszystkich udręk i oczyścić duszę z grzechów, złości)⁹⁷. Te ostatnie treści podejmują autorzy w 10 utworach. Oprócz tego Maryja – jak znaleziono w prawie 20 pieśniach – powinna wysłuchać wiernego, który Ją o to prosi.

Chrystus raczej w ogóle nie jest adresatem prośby, bowiem nie znaleziono takich treści. Obraz Maryi panującej dookreślają następane tytuły maryjne: *Cárovna* (Caryca), *Cisárovna* (Cesarzowa), *Kňažná* (Księżniczka), *Kráľovná* (Królowa), *Pani* (Pani), *Panovnica* (Władczyni). Występują one w około 60 pieśniach.

⁸² TAMŻE, nr 336/5.

⁸³ Por. TAMŻE, nr 350/1.

⁸⁴ Por. TAMŻE, nr 357/5.

⁸⁵ Por. TAMŻE, nr 342/5.

⁸⁶ Por. TAMŻE, nr 354/2.

⁸⁷ Por. TAMŻE, nr 357/3.

⁸⁸ Por. TAMŻE, nr 402/3.

⁸⁹ TAMŻE, nr 367/4.

⁹⁰ Por. TAMŻE, nr 336/1.

⁹¹ Por. TAMŻE, nr 387/1.

⁹² Por. TAMŻE, nr 352/4.

⁹³ Por. TAMŻE, nr 386/2, 4.

⁹⁴ Por. TAMŻE, nr 363/4.

⁹⁵ Por. TAMŻE, nr 373/1.

⁹⁶ Por. TAMŻE, nr 335/3.

⁹⁷ TAMŻE, nr 335/3.

Nieliczne utwory traktują o Maryi jako Tej, która zajmuje najwyższe miejsce po Bogu. *Po Bogu jesteś najbardziej godna chwały*⁹⁸ – mówi autor jednej z pieśni; innym razem stwierdza, że *nie ma oprócz Ciebie (Maryi) po Bogu niczego wiernego*⁹⁹.

W oparciu o treść pieśni maryjnych przedstawiających wzajemne relacje Maryi i Jezusa Chrystusa można namalować wielowymiarową teologiczną ikonę Maryi. Maryja jawi się głównie jako Matka Pana, który oprócz tego, że jest w pełni Człowiekiem, jest także w pełni Bogiem, a więc Maryja jest również Bogurodzicą. Maryja jest także Matką Jezusa, którym się opiekuje i wychowuje Go. Maryja swojemu Synowi towarzyszy od poczęcia, poprzez jego ziemskie życie, tajemnicę paschalną, a w wymiarze eschatycznym aż po czasy dzisiejsze. Jest zatem Jego Towarzystką, Matką Bolesną i Niebiańską Królową. Z ustanowienia Chrystusa jest także Matką wszystkich chrześcijan. Maryja jest ponadto doskonałą Pośredniczką do Chrystusa, która w maksymalnym stopniu uczestniczy w zbawczym działaniu swojego Syna, jest więc również Obrończynią człowieka. W ten sposób może łatwo Jej chwała zasłonić godność Syna, aż do tego stopnia, by Ją uważać za Najwspanialszą istotę po Bogu. Powstaje tylko pytanie, czy w pojęciu Bóg, oprócz Boga Ojca wierzący dostrzegają także Chrystusa i Ducha Świętego.

2. Próba oceny w świetle adhortacji Pawła VI *Marialis cultus*

Papież Paweł VI w adhortacji *Marialis cultus* mówi o tym, że kult maryjny ze swej istoty jest poddany zasadzie chrystologicznej¹⁰⁰. Według tej zasady odnowy kultu maryjnego, także pieśni maryjne, powinny zbliżać chrześcijan do ich Pana. Do Niego powinna ich zbliżać również teologiczna ikona Maryi, którą znajdujemy w pieśniach. Chrześcijanie w ten sposób będą mogli bliżej poznać Chrystusa i Jego zbawcze dzieło oraz miejsce Maryi w nim.

Adhortacja, jak to celnie zauważył jeden z jej komentatorów, wymienia sześć aspektów katolickiej doktryny wiary. Leżą one u podstaw poprawnego kultu maryjnego, a tym samym stanowią fundament ideowego obrazu Maryi. Chodzi o następujące aspekty: godność Matki Bożej, chwałę niebieską, współdziałanie w dziele odkupienia, modli-

⁹⁸ TAMŻE, nr 383/1.

⁹⁹ TAMŻE, nr 357/1.

¹⁰⁰ Por. MC 25.

tewne wstawiennictwo, szczególna pozycja w łonie ludu Bożego i świętość Maryi¹⁰¹. Te aspekty głównie posłużą jako podstawowe kryteria, najbardziej odpowiednie w ocenie teologicznego obrazu Maryi w Jej relacji do Chrystusa.

*W Maryi Pannie wszystko odnosi się do Chrystusa i od Niego zależy*¹⁰² – takie stwierdzenie znajduje się w adhortacji. Tylko w związku z Chrystusem Maryja jest osobą o wyjątkowej godności i szczególnych zadaniach. Więzią zespalającą Maryję z Jezusem Chrystusem jest Jej macierzyństwo i Jej wiara połączone praktycznie między sobą¹⁰³. Autorzy pieśni maryjnych często akcentują macierzyństwo, które jest fundamentem godności Maryi. Boże macierzyństwo Maryi potwierdzają również występujące w pieśniach maryjnych teksty traktujące o samym Chrystusie.

We wspomnianych tekstach Jezus jest ukazany jako Druga Osoba Boska, ale także jako prawdziwy Człowiek. Chrystus jako prawdziwy, odwiecznie istniejący Bóg, wybrał Maryję na swoją Matkę. Również liczne tytuły maryjne, przedstawiające Maryję jako Matkę Pana i Bogurodnicę, świadczą o tym, że macierzyństwo Maryi jest dziełem łaski. Takie treści pomagają kształtować poprawny obraz Maryi w relacji do Jej Syna.

Mogłoby się wydawać, że na ukazanie Maryi przebywającej w chwale niebieskiej autorzy pieśni maryjnych poświęcają mało miejsca. W kilku pieśniach mówią o wyniesieniu Maryi przez Chrystusa. Natomiast całość kształt teologicznych treści zawartych w pieśniach maryjnych pozwala dostrzec Maryję jako Pośredniczkę, Obrończynię, Matkę ludzi itp. Ten fakt nie pozostawia wątpliwości, że Maryja może tylko w ten sposób uczestniczyć w dziele zbawienia swojego Syna, gdy będzie z Nim w ściślejszej więzi w chwale niebieskiej. Chrystus jest jednocześnie inicjatorem i gwarantem szczególnej pozycji swojej Matki w łonie Ludu Bożego jako Matki i Królowej chrześcijan. Niestety, są to wzmianki odosobnione. O wierze, która pozwala Maryi przyjąć Chrystusa jako swojego Zbawiciela¹⁰⁴, nie ma, niestety, w pieśniach bezpośrednich wzmianek. Jednak uważny czytelnik lub wierny śpiewający pieśni maryjne, może pośrednio dostrzec wiarę Maryi, w Jej oddanym i ofiarnym uczestnictwie w dziele zbawienia. Pozwala im to jednocześnie wydedukować obraz Maryi jako pierwszej i wiernej chrześcijanki¹⁰⁵, o jakim zgodnie z zasadami odnowy kultu maryjnego mówi Thurian. Jednak wymaga to uwagi i wnikliwego

¹⁰¹ Por. T. D. ŁUKASZUK, *Chrystologiczna zasada odnowy kultu maryjnego*, „Teologia w Polsce” 3(1986) nr 9, 12.

¹⁰² MC 25.

¹⁰³ Por. T. D. ŁUKASZUK, *Chrystologiczna zasada...*, 12.

¹⁰⁴ Por. TAMŻE.

¹⁰⁵ Zob. M. THURIAN, *Maryja, Matka Pana, figurą Kościoła*, Warszawa 1990, 206n.

wglądu w tekst śpiewanych pieśni oraz niezbędnej wiedzy teologicznej. Dla zwykłego wiernego jest to raczej trudne zadanie. Dlatego wydaje się pożądane, uzupełnić teksty pieśni wspomnianymi brakującymi treściami, w miejsce chrystotypicznych.

Dzieło zbawienia, począwszy od momentu wcielenia, a skończywszy na męce, śmierci i zmartwychwstaniu, stanowi wyłączną domenę działania Boga w Chrystusie. Maryja uczestniczy w tych tajemnicach, ale niczego im nie dodaje. Jej udział ogranicza się do widzialnego i historycznego aspektu tych tajemnic¹⁰⁶. Taka treść stosunkowo często występuje w pieśniach maryjnych, w tych miejscach, gdzie jest mowa o samym Chrystusie i Jego misji. Istnieją nawet pieśni, w których autorzy ukazują całość misji Chrystusa. Można tylko ubolewać, że takie teksty rzadko występują. Tytuły Chrystusa, które występują w pieśniach, również potwierdzają teologicznie poprawny obraz Chrystusa, realizującego dzieło zbawienia. W związku z tym, w tekstach pieśni znaleziono treści, które pozwalają namalować ikonę Maryi jako kochającej Matki i szlachetnej Towarzyszki¹⁰⁷ swojego Syna. Ona właśnie w wyżej wymieniony sposób uczestniczy w dziele zbawienia swojego Syna. Niestety, rzadko występują tytuły podkreślające taki obraz Maryi.

Jednak na ukazanie Maryi jako Tej, która ma udział w zbawieniu świata¹⁰⁸, o charakterze chrystotypicznym, autorzy nie szczczędają miejsca. Modlitewne wstawiennictwo¹⁰⁹ Maryi jest najbardziej rozpowszechnionym typem Jej uczestnictwa w dziele zbawienia, które oni dostrzegają. Postrzegają Maryję jako Pośredniczkę między ludźmi a Synem Bożym. Zgodnie z chrystologiczną zasadą pośrednictwa Maryi powinno być tak ukazane, aby sławiło *przedziwne pośrednictwo Chrystusa, doskonale samo w sobie i całkowicie wystarczające, w którym jednak Bóg-Człowiek daje uczestnictwo stworzeniom, czyniąc ich pośrednikami*¹¹⁰. Wymóg ten autorzy wypełniają, określając Maryję jako Tę, która przekazuje ludziom różne łaski od Pana oraz często poruszają temat orędownictwa Maryi za wiernymi u Syna. Maryja wstawia się za nimi u swego Syna z całą mocą swej macierzyńskiej prośby i zostaje wysłuchana. Syn bowiem nie może niczego odmówić swojej Matce. Skuteczność Jej wstawiennictwa powoduje u chrześcijan ufność wobec

¹⁰⁶ Por. T. D. ŁUKASZUK, *Chrystologiczna zasada...*, 12n.

¹⁰⁷ Por. LG 61.

¹⁰⁸ *W świetle zbawczej wartości wcielenia i przy założeniu, że akt zbawczy dokonał się w człowieczeństwie Chrystusa, można zrozumieć, że przez swoje dziewicze macierzyństwo w wierze, Maryja wniosła swój wkład w zbawienie świata.* T. D. ŁUKASZUK, *Chrystologiczna zasada...*, 13.

¹⁰⁹ Por. LG 62.

¹¹⁰ S. C. NAPIÓRKOWSKI, *Matka naszego Pana...*, 102.

Niej. Jeżeli bowiem chrześcijanie ufają Maryi, to dlatego, że jest Ona całkowicie zjednoczona z Chrystusem¹¹¹. W ten sposób z jednej strony postrzegane tak pośrednictwo Maryi jest zgodne z chrystologiczną zasadą adhortacji. Z drugiej strony należy przypomnieć, że we wspomnianym tutaj pośrednictwie niejednokrotnie chodzi o model pośrednictwa *mediatio ad Christum*¹¹². Przez Maryję bowiem przychodzą do ludzi wszelkie łaski. Tymczasem w mariologii – zgodnie z duchem zasad odnowy kultu maryjnego – dokonuje się wyraźne odejście od tego modelu pośrednictwa ku modelowi¹¹³ *mediatio in Christo*¹¹⁴. Z powyższego wynika, że należałoby przeprowadzić dokładną analizę pieśni, uwzględniając przytoczony aspekt i na jej podstawie dokonać odpowiedniej korekty tekstu. Wspomniany problem podkreśla również fakt śladowego występowania myśli o bezpośrednim kierowaniu prośby wiernego do Chrystusa.

Opieka – ochrona wiernych jest innym rodzajem współdziałania Maryi w dziele zbawienia. Twórcy pieśni niejednokrotnie widzą Ją jako Obrończynię, która chroni swoje dzieci głównie przed złem – w różnych postaciach – i jego inicjatorem, przed apostazją itp. Takie konkretne określenie zła, przed którym Maryja powinna wiernego chronić, pomaga odpowiednio zrozumieć teksty pieśni, w których brak takiego określenia. W związku z tym wydaje się stosowne nie interpretować wspomnianych tekstów w ten sposób, jakoby Maryja miała chronić wiernych przed Chrystusem, tym bardziej, że nie wykryto treści, które wprost stwierdzałyby coś takiego. Rolę Maryi jako Obrończyni człowieka autorzy rozumieją na ogół jako Jej uczestnictwo w zbawczym dziele Chrystusa¹¹⁵. Jednak wątpliwości budzi fakt, że człowiek prosi o ochronę w większości wypadków Maryję, bez konkretnego odniesienia do zbawczej mocy Chrystusa. Tego rodzaju wątpliwości podkreśla także prośba skierowana

¹¹¹ Por. H. HOLSTEIN, *Wstawiennictwo Maryi*, w: *Mały słownik maryjny*, Niepokalanów 1987, 102.

¹¹² *Upraszczając, można powiedzieć, że według tego ujęcia całe Boże miłosierdzie, wszystkie łaski są w ręku Maryi [...] „wszystkie łaski docierają do nas przez Jej ręce” oraz „wszelkie dobro przechodzi od nas do Boga przez Maryję”. Wyobraźnia niezwykle łatwo przyswaja sobie taki model pośrednictwa stopniowego czy piętrowego: my do Maryi, Maryja do Chrystusa, Chrystus do Ojca – i odwrotnie.* S. C. NAPIÓRKOWSKI, *Matka naszego Pana...*, 168.

¹¹³ Por. TAMŻE, 102.

¹¹⁴ *Zarówno pośrednictwo Maryi, jak pośrednictwo innych istot stworzonych, uczestniczy (partycypuje) w jedynym pośrednictwie Chrystusa; pośrednictwo Maryi jest pośrednictwem poprzez uczestnictwo: illius ergo etiam mediatio est participata.* TAMŻE, 173.

¹¹⁵ *Przez Chrystusa macierzyństwo Maryi jest odbiciem ojcostwa Boga, który zstępuje na świat jako wcielenie opatrności. [...] Bogurodzica chroniona odwiecznie w sposób szczególny, także staje się Opiekunką.* Por. T. ŠPIDLÍK, M. I. RUPNIK, *Mowa obrazów*, Warszawa 2001, 109-111.

do Maryi, by chroniła proszącego „swoją” mocą. W tym przypadku należałoby zastąpić wątpliwy zaimek przymiotnikowy innym przymiotnikiem, aby w tekście można było czytać: „zbawczą” lub „Syna” mocą.

W ujęciu autorów, oprócz pośrednictwa i ochrony, Maryja wykonuje zadania, które należą raczej do zadań Zbawiciela. Niektóre ze sporadycznie występujących zadań: gojenie dusz, odwracanie wad, otwieranie raju itp., można by pogodzić z zasadą partycypacji Maryi w zbawczym dziele Syna. Natomiast inne zadania, takie jak: pokonanie szatana, wybawienie, zmiłowanie wydają się mocno uderzać w wyłączność zbawczego dzieła dokonywanego przez Jezusa Chrystusa, forsując tym samym idee zbawczego partnerstwa¹¹⁶ i współodkupicielstwa¹¹⁷ Maryi, malując w ten sposób skrajnie chrystotypiczny Jej obraz. Taki obraz Maryi podkreśla także rodzaj akłamacji, która jest do Niej względnie często zanoszona. Wierni zamiast bardziej poprawnego i odpowiedniego wezwania kierowanego do Maryi *ora pro nobis*, używają chrystologicznego *audi nos*¹¹⁸. Na szczęście takie skrajnie chrystotypiczne ujęcie „partycypacji” Maryi w dziele zbawienia pojawia się w pieśniach rzadko. Taki skrajnie chrystotypiczny obraz Maryi potwierdzają często występujące tytuły ukazujące Maryję jako potężną Królową.

Inne teksty, które ukazują wyniesienie Maryi aż do tego stopnia, że zajmuje najwyższe miejsce po Bogu, mogą przyczynić się do wypaczenia obrazu Maryi w świadomości wiernych. Maryja byłaby postrzegana jako mająca władzę nad Synem. Teologiczna wartość tekstów zależy od tego, jak wierni odczytują termin „Bóg”, występujący w tych tekstach. Z kontekstu dwu reprezentatywnych pieśni: *Ó, Mária, pozri na mňa* (O, Maryjo, popatrz na mnie) i *Tisíc raz pozdravujeme teba* (Tysiącrotnie Ciebie pozdrawiamy), zawierających takie treści, wynika, że w tych przypadkach chodzi o rozumienie terminu „Bóg” jako Boga w Trójcy. Późniejsze bowiem zwrotki tych pieśni zawierają treści poprawnie uka-

¹¹⁶ Por. W. CZAMARA, *Zasady odnowy kultu maryjnego*, „Ateneum Kapłańskie” 108(1987) z. 1, 138.

¹¹⁷ *Zwolennicy idei współodkupicielstwa Maryi maksymalnie upodabniają Jej działanie do działania Chrystusa. Możliwie najsilniej podkreślają funkcję Ewy w upadku pierwotnym (współuczestnictwo w zadawaniu ludzkości śmiertelnej rany). Następnie, odwołując się do zasady odwrotności, czyli recykulacji, mocno podkreślają współdziałanie Maryi w dziele naprawy. Maryja, pomocnica Chrystusa Odkupiciela, upodobniona do Niego, złączona z Nim w samym akcie odkupienia, uczestniczyła w Jego dziele od wewnątrz – współsprawiała odkupienie z Chrystusem (przyczynowość przyboczna)*. Por. S. C. NAPIÓRKOWSKI, *Matka naszego Pana...*, 146.

¹¹⁸ Wzorem poprawnego użycia obu przytoczonych terminów może być np. tekst Litani loretąńskiej, gdzie wezwanie *audi nos* kierowane jest do Zbawiciela, *ora pro nobis* zaś do Jego Matki.

zujące relację Maryi i Chrystusa. Nie chodzi zatem o wynoszenie Maryi ponad Chrystusa, ale tylko o podkreślenie Jej godności wśród Ludu Bożego i całego stworzenia. Niemniej w poprawnym odczytaniu wyżej wspomnianych tekstów sporo zależy od tego, czy dany utwór będzie prześpiewany cały, czy jedynie pierwsze jego zwrotki. Zwrotki ujmujące nadrzędność Chrystusa są bowiem w obu przypadkach zwrotkami występującymi pod koniec pieśni. Na przykładzie tych dwu pieśni można zauważyć, jak ważną rolę w kształtowaniu poprawnego teologicznie obrazu Maryi wśród wiernych może mieć choćby kolejność różnych treści zawartych w pieśniach. Pocieszający jest fakt, że tego rodzaju pieśni, które wynosiłyby Maryję ponad Chrystusa i tym samym umniejszałyby Jego godność jako pierworodnego z wszelkiego stworzenia¹¹⁹ występują w materiale źródłowym w znikomej ilości. Podobnie jest i z tytułami maryjnymi. Znalaziono tylko jeden taki tytuł, wyraźnie chrystologiczny – *Slnko* (Słońce)¹²⁰ nadany Maryi przez pewnego autora.

Zasada ekumeniczna jest jedną z kolejnych zasad odnowy kultu maryjnego, które podaje adhortacja. Papież Paweł VI podkreśla w niej szczególnie charakter kultu maryjnego, powtarzając za Soborem Watykańskim II słowa: *gdy Matka czci doznaje, to Syna [...] poznaje się, kocha i wielbi w należyty sposób*¹²¹. Kult maryjny, a w nim także pieśni maryjne, staje się drogą do Chrystusa, który jest źródłem i ośrodkiem wspólnoty kościelnej¹²². Z powyższego wynika, że chrystocentryzm jest bazą oparcia dla tej zasady, dlatego wydaje się za najbardziej stosowne, aby została omówiona. Zasada ekumeniczna zawiera również polecenie Papieża, aby *bardzo starannie unikano wszelkiej przesady, która innych braci mogłaby wprowadzić w błąd co do prawdziwej nauki Kościoła, i by usunięto wszelki sposób okazywania czci odbiegający od właściwej praktyki katolickiej*¹²³. Konkretnie oznacza to, że *mamy unikać nawet pozorów zrównywania Maryi z Chrystusem Pośrednikiem, Odkupicielem i Królem, przeciwstawiania miłosierdzia Matki sprawiedliwości Syna [...], przewartościowania modlitwy błagalnej z niedowartościowaniem innych form modlitwy, jak sławienie Boga za Maryję, a przede wszystkim naśladowanie Jej wiary, posłuszeństwa, całkowitego oddania się Chrystusowi oraz służenia potrzebującym*¹²⁴.

¹¹⁹ *Misterium wcielenia wprowadziło między Boga i człowieka nową rzeczywistość: Boga-Człowieka*. S. C. NAPIÓRKOWSKI, *Matka naszego Pana...*, 92.

¹²⁰ JKS nr 341/4.

¹²¹ LG 67.

¹²² Por. MC 32.

¹²³ TAMŻE.

¹²⁴ S.C. NAPIÓRKOWSKI, *Matka naszego Pana...*, 163n.

Autorzy pieśni tworzą obraz Maryi, który z jednej strony harmonizuje z wymogami tej zasady. Nie znaleziono bowiem treści, w których autorzy przeciwstawiliby miłosierdzie Matki sprawiedliwości Syna. Maryja jest ukazana jako godna czci Bogurodzica, kochająca Matka Pana, szlachetna Towarzyszka swojego Syna, która z oddaniem służy Chrystusowi i wszystkim potrzebującym. Taki obraz Maryi jest niejednokrotnie podkreślony poprawnym teologicznie ideowym obrazem samego Chrystusa i przedstawieniem Jego relacji do swojej Matki. Jednak minusem jest mała ilość treści, które zawierają taki obraz Maryi. Z drugiej strony w większości przypadków autorzy widzą Maryję jako Matkę wiernych, która nad nimi roztacza hojną opiekę, stając się tym samym ich potężną Obrończynią. Ponadto Ją postrzegają jako Pośredniczkę do Chrystusa, Niebiańską Królową. Na podstawie sporadycznych wzmianek autorzy Maryję postrzegają również jako osobę odznaczającą się zbawczą aktywnością charakterystyczną tylko dla Zbawiciela. Takie obrazy Maryi, w różnym stopniu, wprowadzają w błąd braci odłączonych co do prawdziwej nauki Kościoła. Dlatego wydaje się stosowne poddać szczegółowej analizie teksty pieśni maryjnych i dokonać koniecznej korekty zgodnie z poleceniem zawartym w zasadzie ekumenicznej. Należałoby więc usunąć wszelkie teksty, których treść odbiega od właściwej praktyki katolickiej lub je zastąpić tekstami, których teologiczna poprawność nie budzi wątpliwości.

Ks. mgr Emil Gallo MIC

96271 Dudince
Słowacja

e-mail: emilmic@crossmail.sk

Maria nel mistero di Cristo nei canti mariani slovachi

(Riassunto)

L'analisi dei testi dei canti mariani slovachi ci permette di concludere che lo spazio più ampio dedicato alla Trinità riguarda la persona di Gesù Cristo. L'autore cerca di mettere in luce l'immagine di Maria in relazione a Cristo, e anche la relazione di Cristo riguardo Maria.

I testi presentano il Figlio di Maria come vero Dio e vero uomo e mettono in evidenza la sua dimensione umana (uomo povero e semplice) e nello stesso tempo la dimensione salvifica del suo mistero (Salvatore e Redentore). Per i autori dei canti

Maria è colei che genera ed educa il Figlio di Dio. Maria come Regina appare pure come Mediatrix tra Cristo e gli uomini e tra gli uomini e Cristo.

La seconda parte dell'articolo è dedicata alla valutazione dei canti alla luce di "Marialis cultus" di Paolo VI. Anche se generalmente i canti presentano la persona di Maria correttamente, però alcuni elementi si dovrebbe correggere e migliorare applicando le indicazioni di Paolo VI.